

РОЛЬ ТА ФУНКЦІЇ ЕНЕРГЕТИЧНОГО СПІВТОВАРИСТВА ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

THE ROLE AND FUNCTIONS OF THE ENERGY COMMUNITY TO ENSURE ENERGY SECURITY IN GLOBAL CHALLENGES

Трагнюк О.Я., к.ю.н.,

професор кафедри права Європейського Союзу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Бойчук Д.С., к.ю.н.,

доцент кафедри права Європейського Союзу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті досліджується роль та функції Енергетичного Співтовариства – організації, яка об'єднує держави-члени Європейського Союзу з країнами Південно-Східної Європи з метою створення єдиного європейського енергетичного ринку. Автор аналізує механізми, що лежать в основі функціонування ЄС, зокрема гармонізацію права, створення спільної інфраструктури та координацію політики в галузі енергетики. Особливу увагу приділено впливу діяльності Співтовариства на енергетичну безпеку Європейського Союзу та забезпечення надійного постачання енергії в умовах геополітичних викликів та змін у європейському енергетичному просторі.

Також здійснено аналіз *acquis* Енергетичного Співтовариства. Автор звертає увагу на складові *acquis*, а саме систему норм, які регулюють сектор електроенергетики, газовий сектор, сферу відновлюваної енергетики та інші напрямки, які охоплюються енергетичною політикою.

Дослідження також торкається важливої проблеми енергетичної безпеки Європейського Союзу та залежності організації від російського природного газу. Автор аналізує роль та функції Енергетичного Співтовариства як ключового інструменту у формуванні альтернативних шляхів постачання газу для країн ЄС. Зокрема, розглядається нагальність диверсифікації джерел постачання та транзитних маршрутів, а також важливість розвитку інфраструктури для переходу до більш різноманітних та стійких джерел енергії. Стаття вказує на переваги спільних дій держав-членів ЄС у рамках Енергетичного Співтовариства для забезпечення енергетичної безпеки та незалежності від російських поставок.

Підсумовано, що перспективи майбутніх наукових досліджень у сфері права з цієї тематики лежать у площині можливостей майбутнього регіонального розширення Співтовариства. Автор аналізує потенційні напрямки співпраці, включаючи розширення географічного охоплення, впровадження нових технологій та стимулювання інновацій. Важлива увага приділена ролі Енергетичного Співтовариства в контексті глобальних енергетичних викликів, таких як зміни клімату та перехід до відновлюваних джерел енергії.

Ключові слова: Європейський Союз, енергетична безпека, Енергетичне Співтовариство, функції Енергетичного Співтовариства, війна в Україні, енергетичний ринок.

The article examines the role and functions of the Energy Community – an organization that unites the member states of the European Union with the unified countries of South-Eastern Europe with the aim of creating a European energy market. The author analyzes the mechanisms underlying the functioning of the EU, in particular the harmonization of law, the creation of a common infrastructure and coordination policy in the field of energy. Special attention is paid to the impact of the Community's activities on the energy security of the European Union and the provision of reliable energy supply in the conditions of geopolitical challenges and changes in the European energy space.

An analysis of the *acquis* of the Energy Community was also carried out. The author draws attention to the components of the *acquis*, namely the system of norms that regulate the electricity sector, the gas sector, the field of renewable energy and other areas covered by the energy policy.

The study also touches on the important issue of the energy security of the European Union and relations with the Russian natural gas organization. The author analyzes the role and functions of the Energy Community as a key tool in the formation of alternative ways of EU gas supply for the country. Thus, it considers the urgency of diversifying supply sources and transit routes, as well as the importance of infrastructure development for the transition to more diverse and sustainable energy sources. The article points to the advantages of joint actions of EU member states within the framework of the Energy Community to ensure energy security and independence from Russian supplies.

It is concluded that the prospects of future scientific research in the field of law on this topic lie in the plane of possibilities of the future regional expansion of the Community. The author analyzes the valued areas of cooperation, including the expansion of geographical coverage, the introduction of new technologies and the stimulation of innovation. Important attention is paid to the role of the Energy Community in the context of global energy challenges, such as climate change and the transition to renewable energy sources.

Key words: European Union, energy security, Energy Community, functions of the Energy Community, war in Ukraine, energy market.

Ініціатива заснування Енергетичного співтовариства (далі – Співтовариство) стосувалася створення єдиної європейської енергетичної системи, що мала на меті посилити ефективність та стійкість європейського енергетичного сектора, зробити його екологічно чистим, а також зменшити кінцеві витрати на енергопостачання для споживачів. Співтовариство об'єднує держави-члени Європейського Союзу (далі – ЄС) та країни Південно-Східної Європи у спільному просторі задля виробництва, транспортування та споживання енергії. Ця організація стала важливою складовою стратегії ЄС щодо забезпечення безпеки постачання, підвищення конкурентоспроможності та зменшення негативного впливу енергетичного сектору на навколишнє середовище.

Співтовариство було створено у 2005 році на основі Договору про Енергетичне Співтовариство (далі – ДЕС), який підписали Європейський Союз та Договірні Сто-

рони. Станом на 2023 рік, Енергетичне Співтовариство налічує дев'ять Договірних Сторін – Албанію, Боснію і Герцеговину, Грузію, Косово, Македонію, Молдову, Чорногорію, Сербію та Україну [1].

На тлі повномасштабної війни України з Росією, обов'язки держав за ДЕС, набувають особливого значення, оскільки наразі у ЄС є багато причин для того, щоб мінімізувати кількість використання російського газу у регіоні. Зменшення залежності від одного конкретного постачальника дозволить ЄС диверсифікувати свою енергетичну базу та зменшити ризики у разі обмеження постачання від одного з джерел.

Свого часу, висока залежність від російського газу зробила держав – членів ЄС більш вразливими перед політичними та геополітичними тисками з боку Росії. Тривале домінування одного постачальника створило ризики для безпеки енергопостачання у випадку геополітичних

конфліктів, припинення постачання чи інших непередбачених обставин. Окрім того, Росія довгий час використовувала свою позицію на газовому ринку для маніпуляцій з цінами. Мінімізація використання російського газу сприятиме підвищенню енергетичної безпеки та стійкості держав-членів ЄС, зробить їх більш резильєнтними до зовнішніх впливів.

В Україні та за кордоном велика кількість вчених-юристів та економістів працювали в сфері енергетики та енергетичного права та вивчали роботу Енергетичного Співтовариства. Цей перелік включає М. Роді (Michael Rodi), К. Талуса (Kim Talus), М. Рогенкемп (Martha Roggenscamp), Кориневича А., Грабович Т., Бойчука Р. та інших. Зрозуміло, що він не є вичерпним і включає лише декілька прізвищ вчених, які у тій чи іншій мірі займаються проблематикою Енергетичного Співтовариства та енергетичної політики ЄС.

Метою статті є дослідження функціонального навантаження Енергетичного Співтовариства, спроба класифікувати проаналізовані функції Співтовариства, приділяючи певну увагу його *acquis communautaire*, а також продемонструвати спільні зусилля держав-членів Європейського Союзу та держав Співтовариства у сприянні стійкості, надійності та сталості енергопостачання у контексті сучасних геополітичних викликів на європейському континенті.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 ДЕС, основними завданнями роботи Співтовариства є:

створення єдиного ринку для газу та електроенергії, що сприяє вільному руху енергії між країнами-членами ЄС та зниженню бюрократичних бар'єрів;

підвищення рівня енергетичної безпеки шляхом зменшення залежності від зовнішніх постачальників та забезпечення надійності енергетичного постачання;

спрямування зусиль на підтримку використання відновлюваних джерел енергії [1].

Зрозуміло, що функції будь-якої міжнародної організації є логічним продовженням її завдань, проте перш ніж переходити до характеристики функцій слід певну увагу *acquis communautaire* Співтовариства. На думку Т. Грабович, Енергетичне Співтовариство реалізує завдання просування зовнішньої енергетичної політики ЄС, узгодження зовнішньої енергетичної політики з третіми країнами, просування *acquis communautaire* [2, с. 128].

Під *acquis* Співтовариства зазвичай розуміють сукупність нормативних актів, стандартів, правових засад, які є основними для функціонування та розвитку єдиного європейського енергетичного ринку в рамках Енергетичного Співтовариства та Європейського Союзу.

Acquis Енергетичного Співтовариства включає декілька основних відносно відокремлених блоків, що регулюють такі сфери:

– Електроенергетика-включає в себе норми та стандарти щодо генерації, передачі та розподілу електроенергії, а також організацію ринку електроенергії (це, зокрема, Регламент (ЄС) 2019/943 про внутрішній ринок електричної енергії) [3].

– Природний газ – об'єднує законодавство щодо видобутку, транспортування та постачання природного газу (наприклад, Директива 2009/73/ЄС про спільні правила внутрішнього ринку природного газу [4], Регламент (ЄС) 715/2009 про умови доступу до мереж транспортування природного газу [5]).

– Енергоефективність та відновлювальні джерела енергії (включає норми щодо розвитку та використання відновлюваних джерел енергії, а також заходи для підвищення енергоефективності).

– Безпечність постачання енергоресурсів (охоплює заходи та норми, спрямовані на забезпечення надійності та сталості енергопостачання).

– Транскордонна співпраця та інтеграція (включає політику співпраці між країнами Енергетичного Співтовариства та іншими сусідніми регіонами).

– Конкуренція та регулювання ринку (організація та правила роботи ринку енергії, забезпечення конкурентоспроможності та захисту інтересів споживачів).

– Інфраструктура та технічні стандарти (норми та стандарти щодо будівництва та функціонування енергетичних об'єктів та мереж).

Тож, як бачимо, *acquis* Енергетичного Співтовариства охоплює значний обсяг енергетичних відносин та нормативних актів, що дозволяє краще координувати енергетичну політику у регіоні для досягнення спільних цілей.

Підписання ДЕС з країнами Південно-Східної Європи є одним із наслідків реалізації політики сусідства ЄС, що має на меті досягнення політичного та економічного зближення країн-сусідів ЄС. Цей крок став значною подією через розширення внутрішнього енергетичного ринку ЄС та *acquis* у цій галузі на правопорядки країн, що не є членами ЄС. З точки зору М. Рогенкемп, це могло б посприяти і безпеці постачання, оскільки ті самі правила можуть застосовуватися на більш широкій території та площі взаємопов'язаних мереж електроенергії та природного газу [6, с. 1222].

Останні оновлення *acquis* Співтовариства відбулися у кінці 2022 року шляхом приєднання Пакету чистої енергії (*Clean Energy Package*) до *acquis* Енергетичного Співтовариства [7].

На думку К. Талуса, основна ідея Енергетичного Співтовариства полягає у створенні енергетичних ринків із чіткими та передбачуваними правилами шляхом розширення географічного охоплення застосування енергетичного права ЄС. Функціонування Співтовариства зосереджується на реалізації правової бази ЄС щодо енергетики, навколишнього середовища, конкуренції та відновлюваних джерел енергії в усіх договірних державах. На практиці це означає, що секторальне регулювання енергетики впроваджується у Договірних Сторонах та державах-членах ЄС, а норми щодо конкуренції та правила внутрішнього ринку застосовуються до секторів електроенергетики та природного газу [8, с. 144].

На думку автора, функції Енергетичного Співтовариства можна поділити умовно на наступні групи з погляду їхнього призначення та спрямування:

1. Регуляторні – встановлення правил та норм, що регулюють енергетичний сектор, зокрема щодо доступу до мереж, тарифів, конкуренції та енергоефективності.

2. Координаційні – Співтовариство сприяє координації діяльності між державами-учасницями, зокрема щодо розвитку інфраструктури, обміну енергією та розподілу ризиків.

3. Моніторингові та аналітичні функції – Співтовариство здійснює моніторинг енергетичного ринку, аналізує тенденції та прогнозує розвиток сектору. Це допомагає приймати обґрунтовані рішення та розробляти стратегії. Розробка та впровадження стратегій та заходів для запобігання можливим енергетичним кризам та непередбачуваним ситуаціям.

4. Підтримка інноваційної діяльності – Співтовариство сприяє розвитку та впровадженню нових технологій, зокрема в сфері відновлюваної енергетики та енергоефективності.

5. Захист споживачів – Енергетичне співтовариство забезпечує захист прав споживачів енергії, зокрема щодо якості послуг, прозорості та доступності.

Крім того, функції Співтовариства також можна класифікувати на основні та допоміжні. Основні функції є ключовими для досягнення головних цілей та завдань Співтовариства. До них можна віднести, зокрема:

1) створення єдиного європейського енергетичного ринку;

2) гармонізацію нормативно-правового середовища, що означає забезпечення взаємної сумісності та уніфікації правових актів у сфері енергетики для ефективного функціонування єдиного ринку;

3) забезпечення енергетичної безпеки, що включає розробку та впровадження стратегій та заходів, спрямованих на запобігання кризовим ситуаціям та забезпечення надійного постачання енергії;

4) розвиток альтернативних джерел енергії, що сприятиме використанню відновлювальних джерел та інших невуглецевих джерел енергії.

Допоміжні функції Співтовариства, в свою чергу, сприяють забезпеченню ефективної роботи та підтримки його основних функцій. До них можна віднести:

- 1) моніторинг та аналіз енергетичного ринку;
- 2) координацію міжнародної співпраці;
- 3) захист прав споживачів енергії;

4) представлення спільних позицій та інтересів в енергетичних питаннях на міжнародних форумах та переговорах.

У контексті повномасштабної війни в Україні, що негативно впливає на стан енергетичної системи України та ЄС, на перший план виходять функції Співтовариства, що безпосередньо пов'язані із зменшенням енергетичної залежності від Росії. Серед них можна виділити:

- 1) Диверсифікацію джерел постачання.

Шляхом розбудови спільної інфраструктури та регуляторного середовища, країни ЄС можуть розширити джерела постачання енергоресурсів. Це дозволяє зменшити рівень залежності від конкретних постачальників, включаючи Росію.

2) Підтримку альтернативних постачальників енергоресурсів.

Сприяння розвитку ринків енергоресурсів в інших регіонах, таких як Північна Африка, Південна Америка та інші, може створити альтернативні джерела постачання енергії.

- 3) Розвиток альтернативних джерел енергії.

Спільні інвестиційні проекти та дослідження в сфері відновлюваних джерел енергії (далі – ВДЕ), які є більш надійними та стійкими джерелами, дозволяють зменшити залежність від традиційних ресурсів, особливо вугілля та природного газу. Спільні проекти розвитку відновлюваних джерел енергії, таких як сонячні та вітрові електростанції, сприятимуть поширенню чистих та ефективних джерел енергії.

4) Розвиток газової інфраструктури, модернізація транспортної інфраструктури.

Забезпечення можливості постачання газу з інших джерел, включаючи диверсифікацію маршрутів постачання через різні трубопроводи, допомагає знизити залежність від конкретних маршрутів, у тому числі російського. Прикладом у цьому випадку може стати робота Транс-адриатичного газопроводу (*Trans Adriatic Pipeline, TAP*). Це газопровідна система, яка транспортує природний газ з Азербайджану через Туреччину, Грецію та Албанію до Італії та інших країн Європейського Союзу. Цей проєкт спільно реалізовано країнами Європейського Союзу та країнами Енергетичного Співтовариства.

- 5) Спільні інвестиційні проекти.

Через Енергетичне Співтовариство країни можуть спільно інвестувати у створення та розвиток енергетичних інфраструктурних проєктів, які можуть забезпечити більш стійку енергетичну систему.

- 6) Створення спільних енергетичних резервів.

Це може дозволити країнам ЄС спільно реагувати на енергетичні кризи та несподівані ситуації, забезпечуючи стабільність постачання.

Всі ці аспекти спрямовані на зменшення залежності Європи від російських енергоресурсів та забезпечення більшої енергетичної безпеки та стійкості в регіоні. Зрозуміло, що Енергетичне Співтовариство не є безпосеред-

ньою військовою або політичною організацією, проте має позитивний вплив на Україну в контексті конфлікту з Росією. Так, ЄС працює над розвитком інфраструктури та диверсифікацією джерел постачання енергоресурсів для України. Це допомагає зменшити залежність України від постачань з Росії та забезпечує більшу стійкість у ситуаціях криз та конфліктів.

Наразі ЄС та Співтовариство надають фінансову та технічну підтримку для впровадження реформ у сфері енергетики України, що сприяє підвищенню ефективності та конкурентоспроможності сектору.

Зокрема, Фонд підтримки енергетики України (*The Ukraine Energy Support Fund*) був створений для надання фінансової підтримки для відновлення української енергетичної інфраструктури, пошкодженої внаслідок нападів Росії, та підтримки функціонування енергетичного сектору. Він керується Секретаріатом Енергетичного Співтовариства і отримує значні внески від урядів, міжнародних організацій і корпоративних донорів [9]. Станом на вересень 2023 року, Фонд зібрав загалом 220 мільйонів євро і вже закупив обладнання на 40 мільйонів євро, сприяючи поточним зусиллям з реконструкції енергетичного сектору України [10].

У цілому, Енергетичне Співтовариство може сприяти покращенню енергетичної безпеки України та сприяти її стійкості в контексті геополітичних викликів. Всі перелічені вище функції спрямовані на створення єдиної та стійкої європейської енергетичної системи, яка забезпечить надійність, стійкість та конкурентоспроможність енергопостачання для держав-членів ЄС.

Енергетичне Співтовариство є інструментом співпраці та інтеграції в галузі енергетики з країнами, що є його Договірними Сторонами. Війна в Україні суттєво відображається на енергетичній безпеці ЄС, нагадуючи про важливість диверсифікації джерел постачання енергії та розвитку власних резервів та альтернативних джерел енергії для забезпечення стійкості та безпеки енергопостачання.

Перспективи майбутніх наукових юридичних досліджень роботи Співтовариства безперечно лежать у площині можливостей його майбутнього регіонального розширення. Потенційно нові країни можуть висловити своє бажання приєднатися до Енергетичного Співтовариства, щоб скористатися перевагами єдиного європейського енергетичного ринку та поліпшити енергетичну безпеку.

Держави, що вже є сторонами ДЕС мають й надалі спільно працювати над гармонізацією свого енергетичного законодавства та політики, адаптуючи їх до норм та стандартів ЄС, з метою забезпечення сталого розвитку та енергетичної безпеки в регіоні, та на своїх прикладах демонструвати шляхи покращення стандартів управління, розвитку та використання енергетичних ресурсів.

Окрему увагу слід приділяти розвитку відновлювальних джерел енергії, всіляко заохочувати інвестування у побудову та розвиток енергетичної інфраструктури для ВДЕ, а також в ініціативи та проекти, спрямовані на зменшення втрат та оптимізацію використання енергії. Спільні зусилля країн можуть сприяти розвитку та поширенню відновлювальних джерел енергії та технологій енергоефективності, що сприятиме зниженню викидів парникових газів. Це відповідатиме кліматичній політиці ЄС та намаганням Європи стати першим кліматично нейтральним континентом до 2050 року.

Загалом, подальший розвиток та розширення Енергетичного Співтовариства безперечно сприятиме зміцненню єдиного європейського енергетичного ринку та забезпечить більш стабільну та сталу енергетичну систему для країн Європи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства. *Офіційний вісник України*. 2011 р. № 32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_926/print (дата звернення: 27.11.2023).

2. Грабович Т. А. Правові основи політики енергетичної безпеки ЄС: дис. ...канд. юр. наук : 12.00.11/Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2016. 197 с.
3. Regulation (EU) 2019/943 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on the internal market for electricity. Official Journal of the European Union. 14.6.2019. P. 54–124. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1581587333688&uri=CELEX:32019R0943> (дата звернення: 27.11.2023).
4. Directive 2009/73/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC. Official Journal of the European Union. 14.8.2009. P. 94-136. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32009L0073> (дата звернення: 27.11.2023).
5. Regulation (EC) № 715/2009 of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on conditions for access to the natural gas transmission networks and repealing Regulation (EC) № 1775/2005. Official Journal of the European Union. 14.8.2009. P. 36–54. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009R0715&qid=1661736901532> (дата звернення: 27.11.2023).
6. Roggenkamp M. Energy Law in Europe. Oxford: Oxford University Press, 2016. 1267 p.
7. Decision of the Ministerial Council of the Energy Community № 2022/02/MC-EnC 15 December 2022 on amending Ministerial Council Decision No 2021/14/MC- EnC amending Annex I to the Treaty Establishing the Energy Community and incorporating Directive (EU) 2018/2001, Directive (EU) 2018/2002, Regulation (EU) 2018/1999, Delegated Regulation (EU) 2020/1044, and Implementing Regulation (EU) 2020/1208 in the Energy Community acquis communautaire. URL: https://www.energy-community.org/dam/jcr:421f0dca-1b16-4bb5-af86-067bc35fe073/Decision_02-2022-MC_CEP_2030targets_15122022.pdf (дата звернення: 04.12.2023).
8. Talus K. Introduction to EU Energy Law. Oxford: Oxford University Press, 2016. 180 p.
9. Solidarity in action: a guide to supporting Ukraine's energy sector/ Energy Community. URL: https://www.energy-community.org/dam/jcr:74c97c1c-faba-41ad-9114-2d0988dcf762/Guide_Ukraine-Energy-Support-Fund_03022023.pdf (дата звернення: 04.12.2023).
10. The Ukraine Energy Support Fund in August/ Energy Community. 21.09.2023. URL: <https://www.energy-community.org/news/Energy-Community-News/2023/09/21.html> (дата звернення: 04.12.2023).